
**Държавата трябва да възстанови
институционалното си и социално
присъствие по места, за да има успех
срещу контролирания вот**

Policy Brief / Препоръки за политики

Институт за регионални и международни изследвания

Февруари 2017 г.

Този проект е подкрепен от Европейския съюз. Позициите, изразени в документа, не са непременно позиции на Европейския съюз.

Обобщение

Проблемът с контролирания вот не може да се разглежда изоллирано от цялостния социален контекст, в който се развива. За съвременното българско общество той е системен, а до известна степен и цивилизационен, проблем, който не може да бъде решен по нормативен път, каквито са досегашните опити. Явлението е най-болезнено при определени уязвими групи като ромите и работниците в силно йерархично структурирани големи частни компании. Съществен принос към мултиплицирането на проблема имат и политическите партии на най-високо ниво, които имат интерес контролираният вот да продължава въпреки противодействието на институции като МВР и прокуратурата. От гледна точка на човешката сигурност, на някои места наблюдаваме съвременни форми на робство и пълно отсъствие на държавата от функциите ѝ.

Мрежовото овладяване на публичните институции предполага нуждата от мрежово противодействие за освобождането им и връщането на контрола върху тях в ръцете на гражданите. Борбата с контролирания вот като заплаха за човешката сигурност трябва да бъде в рамките на един многостранен подход, съобразяващ се със социалните, икономически и политически реалности, предопределящи живота на хората. Основната цел трябва да бъде **завръщането на държавата** по места, където тя е де факто абдикирала.

Конкретните мерки за противодействие на контролирания вот от гледна точка на човешката сигурност трябва да са: противодействие на политическата корупция на най-високо ниво в политическите партии в България; справяне със сивата икономика в регионалните центрове; повече правомощия и засилен контрол от страна на Изпълнителна агенция „Главна инспекция по труда“; въвеждане на по-добри системи за вътрешен контрол в публични и частни компании и местната

администрация; засилена превенция от всички институции между изборните цикли и подобряване на разследващите способности на правоохранителните органи; промени в избирателния кодекс в посока на по-централизирано преброяване на бюлетините; взаимодействие между институциите на властта и банките във връзка с предотвратяване на манипулирането на дебитни карти на уязвими групи от страна на местни неформални лидери; засилен обществен натиск от страна на гражданското общество и медиите.

Контекст

В периода януари 2015 г. – юни 2016 г. Институтът за регионални и международни изследвания (ИРМИ) проведе второ поред изследване върху заплахите за човешката сигурност в България. Изследването е част от четиригодишен регионален проект в пет държави от Балканите и Турция, подкрепен от Европейския съюз (повече за проекта тук: <http://cn4hs.org>). Човешката сигурност (human security) е понятие за сигурността, което се фокусира по-скоро върху заплахите към отделния човек и неговите нужди, за разлика от традиционната сигурност, възприемана изключително в сферата и компетенциите на държавата.

Проучването се състоя в две части: количествено изследване на влиянието на явлението контролиран вот върху човешката сигурност в България, което доразвива и надгражда проведеното от екипа на ИРМИ първоначално качествено изследване по темата през първата фаза на проекта (2014 г.); и качествено изследване на проституцията и пазара на секс услуги в България и заплахите за човешката сигурност на ангажираните в него, което обръща внимание на промените, настъпили след проведено подобно изследване през 2010 г.

Изследването на контролирания вот в България се проведе под ръководството на експерта на ИРМИ и преподавател в Софийския университет „Св. Климент Охридски“ Стойчо П. Стойчев. То предлага емпирично, количествено потвърждение на основните изводи, които първоначалното изследване на явлението в рамките на проекта генерира през 2014 г., както и по-задълбочен анализ на механизмите и ефектите от контролирания вот и свързаността му с корупцията и престъпните мрежи в страната. Под контролиран вот тук се има предвид манипулацията на свободния избор на българските граждани пред избирателната урна посредством неправомерно влияние от страна на работодател, местен общностен лидер (формален или неформален), местната власт или политическа партия.

Методологията на изследването включваше: национално представително изследване на пълнолетното българско население с право на глас с реализирана двустепенна, гнездова извадка на база избирателните списъци на ЦИК за парламентарните избори през 2014 г.; групова дискусия с експерти по изборен процес и контролиран вот; полустандартизирани интервюта с жертви на натиск и обект на оферти, както и с висши полицаи и служители на ДАНС; дълбочинни интервюта с брокери, дилъри, местни общностни лидери, представители на организираната престъпност, партийни функционери и бивши служители в системата на МВР.

След публикуването на изследването през октомври 2016 г., Институтът за регионални и международни изследвания проведе кръгла маса (експертна дискусия) с представители на заинтересованите страни – държавните институции, експертната общност и гражданския сектор – с цел анализ на изводите от него и синтезиране на общи препоръки, съобразени с всички гледни точки, за справяне с проблемите на контролирания вот в България като заплахата за човешката сигурност. Дискусията се проведе през месец ноември 2016

г. в София, а участие взеха представители на Министерство на вътрешните работи, Главна дирекция „Национална полиция“, прокуратурата, Главна инспекция по труда, Центъра за превенция и противодействие на корупцията и организираната престъпност при Министерски съвет, Асоциация „Прозрачност без граници“, Асоциация „Политики за развитие“, Агенция Маркет Линкс и др.

Изводи и препоръки от изследването на ИРМИ

Основният извод от изследването е стряскащ: приблизително 28% от респондентите заявяват, че те лично или представител на тяхното близко обкръжение са били подложени на някакъв тип натиск или им е предлаган финансов и/или друг материален стимул за да гласуват по определен начин.¹

Проблемът с контролирания вот не може да се разглежда изолирано от цялостния социален контекст, в който се развива, защото тогава рискуваме да го възприемем като обикновен дефицит на представителната демокрация. За съвременното българско общество той е системен, а до известна степен и цивилизационен, проблем, който не може да бъде решен по нормативен път, каквито са досегашните опити.

Мрежовото овладяване на публичните институции предполага нуждата от мрежово противодействие за освобождаването им и връщането на контрола върху тях в ръцете на гражданите. То може да се разглежда като естествена защитна реакция на гражданското общество, реализирана чрез спонтанно образуващи се активистки мрежи. Основата за реализацията на този модел се полага с възникването и оперирането на автентични протестни мрежи на гражданска активност през 2013.

Набор от възможни бързи решения засягат избирателните секции. Преместването на секциите извън гетата и установяването на по-големи смесени секции е една от опциите. Създаването на регионални центрове за преброяване на гласовете ще създаде възможността за проверка на резултата на ниво избирателна секция. Друга възможност ще предос-

¹ Пълното изследване, на чиито данни се позовава настоящият документ: Стойчев, Стойчо П. 2016. „Контролираният вот в България: Заплахи за човешката сигурност”, Институт за регионални и международни изследвания, София, достъпно на <http://www.iris-bg.org/fls/3.pdf>.

тави дистанционното електронно гласуване, макар позитивите от него да не са еднозначни.

Конкретните препоръки към вземащите решения и институциите са както следва:

- Промени в избирателния кодекс в посока на по-централизирано преброяване на бюлетините (в регионални преброителни центрове). Така ще се предотвратят манипулациите в секционните избирателни комисии и ще намалеят възможностите за упражняващите натиск а контролират изборния процес.
- Подобряване на разследващите способности на правоохранителните органи. Планирането за изборния ден трябва да започва предварително (със започването на изборната кампания) и е нужна по-добра координация между местните и националните органи. Нови подходи за разследване, като например използването на агенти под прикритие, ще повишат ефективността в работата им и ще улеснят съда в последващите съдебни процеси.
- Справяне със сивата икономика в регионалните центрове. Това ще удари паралелния обществен ред и системите от зависимост в ромските квартали, където тартори и лихвари упражняват съвременни форми на робство върху обикновените хора и техните семейства.
- Повече правомощия за Изпълнителна агенция „Главна инспекция по труда“. Учудващата липса на Агенцията в усилията за справяне с контролирания вот досега трябва да се коригира незабавно, като ѝ се предоставят компетенции за разследване на случаи на корпоративен вот.
- Въвеждане на по-добри системи за вътрешен контрол в публични и частни компании и местната администра-

ция. Това включва големи частни компании в клонове в регионалните центрове и най-вече държавни и общински компании. Мерките за самоконтрол трябва да са още по-стриктни в местната администрация.

Изводи и препоръки от експертната дискусия

Явлението контролиран вот далеч надхвърля чисто оперативните действия по манипулиране на начина на гласуване на гражданите в изборния ден. То се корени дълбоко в социалната и икономическа среда и е най-болезнено точно при определени уязвими групи като ромите и работниците в силно йерархично структурирани големи частни компании. Съществен принос към мултиплицирането на проблема имат и политическите партии на най-високо ниво, които имат интерес контролираният вот да продължава въпреки противодействието на институции като МВР и прокуратурата. От гледна точка на човешката сигурност, на някои места наблюдаваме съвременни форми на робство и пълно отсъствие на държавата от задълженията ѝ.

В тази връзка, противодействието на контролирания вот като заплаха за човешката сигурност трябва да бъде в рамките на един многостранен подход, съобразяващ се със социалните, икономически и политически реалности, предопределящи живота на хората. **Основната цел трябва да бъде завръщането на държавата по места, където тя е де факто абдикирала** – компактните ромски махали в северо-западна и северна централна България, минните компании в югозападна България, както и районите под тотален контрол на определени политически партии. Намесата на правоохранителните органи трябва да продължи, но сама по себе си тя остава борба със симптомите на един постоянно повтарящ се дълбоко вкоренен социален проблем, който

трябва да бъде адресиран подобаващо. По-конкретни мерки биха били:

- Противодействие на политическата корупция на най-високо ниво в политическите партии в България, практикуващи купуването на гласове и контролиране на вота чрез облаги и натиск.
- Засилен контрол от страна на Главна инспекция по труда в големи частни и публични компании.
- Засилена превенция от всички институции между изборните цикли, а не просто в и след изборния ден.
- Взаимодействие между институциите на властта и банките във връзка с предотвратяване на манипулирането на дебитни карти, на които жителите на компактни ромски квартали получават социални помощи, от страна на местни неформални лидери.
- Засилен обществен натиск от страна на гражданското общество и медиите конкретно във връзка със социалните и икономически измерения на проблема контролиран вот.